

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Г. З. Цулаія

здобувач

Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»

Вступ. Безпека країни формується за рахунок поєднання багатьох факторів, які мають різну природу походження. Одним із таких факторів виступає енергетика, а енергетична безпека стає однією із основних критичних сфер впливу та маніпуляцій в міждержавних відносинах. З моменту введення на території України воєнного стану 24 лютого 2022 року збереження енергетичної сфери повинно бути додатково забезпечене інструментами та механізмами державної політики, основною метою реалізації якої є забезпечення національної безпеки держави.

Питання енергетичної безпеки перебуває у динамічному процесі адаптації до сучасних реалій та потребує додаткового дослідження для подальшого вирішення нових суперечностей та проблем енергетичної сфери. Більше того, стратегічні та тактичні плани з управління енергетичною безпекою повинні бути переглянуті з урахування критичної ситуації із збереження національної безпеки, розвитку економіки, стабільності соціальної сфери нашої держави, які перебувають у тісному зв'язку з досліджуваними поняттями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем енергетичної безпеки приділяли увагу учені-правники, серед яких варто виділити таких, як Денисюк С. П., Діак І. В., Дорошевич А. З., Євтушевський В., Земляний М. Г., Кадермеєва Д. С., Ковалик М. П., Ковалко М. В., Кочедикова А., Куденко Г. Е., Макогон Ю. В., Халатов А. А., Шевцов А. І., Шмандій М. В., Шмандій О. В. та інші. Окремо слід зазначити науковців, які займалися дослідженнями питання формування та реалізації державної політики, в тому числі

і в енергетичній сфері: Ващенко Ю. В., Кириленко О. В., Прокопенко В. В., Стогній Б. С., Якименко Ю. І., Ярчак В. та інші.

Незважаючи на наявність значного масиву обґрунтованих наукових праць, додатково в межах запропонованого дослідження вбачається необхідність обґрунтування енергетичної безпеки як особливого об'єкту енергетичних відносин, які формуються у процесі здійснення управлінської діяльності енергетичною сферою, що пояснює адміністративний аспект предмету дослідження.

Метою статті є теоретичне дослідження нормативного та наукового забезпечення поточного стану енергетичної безпеки країни, виявлення перспектив вдосконалення її розуміння та визначення.

Наукова новизна публікації полягає у теоретичному обґрунтуванні енергетичної безпеки як особливого об'єкту енергетичних відносин та складової енергетичної політики держави, а також у сформульованих висновках.

Методи дослідження. Методологія дослідження складається із сукупності загальноюридичних (аналіз, синтез, системний, індукція) та спеціальноюридичних методів наукового пізнання (порівняльно-правовий, формально-юридичний, сукупність методів наукового пізнання (аналізу, порівняльно-правовий, формально-догматичний).

Виклад основного матеріалу. Для повноцінного розкриття предмету дослідження варто навести декілька наукових підходів до визначення поняття енергетичної безпеки. Наприклад, Сухін Є. І. наводить таке визначення енергетичної безпеки: спроможність держави забезпечити максимально надійне,

технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки й населення, а також гарантоване забезпечення можливостей керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах [1, с. 9]. На думку Микитенка В. В., енергетична безпека – система поєднання потенціалів – економічного, політичного, техніко-технологічного, ресурсного і, власне, енергетичного, а також факторів наукового, географічного, організаційного, управлінського тощо, без урахування яких аналіз будь-якої безпеки неможливий [2, с. 41]. А. К. Шидловський і М. П. Ковалко визначають енергетичну безпеку, як одну із найважливіших складових економічної безпеки та яка проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави паливно-енергетичними ресурсами, що гарантують її повноцінну життєдіяльність або як стан безпеки енергетичного комплексу та здатність енергетики забезпечити нормальне функціонування економіки, енергетичну незалежність країни [3, с. 370].

Згідно з пунктом 5 Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, енергетична безпека – це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану [4].

В Енергетичній стратегії України на період до 2030 року визначено, що енергетична безпека України – це спроможність держави забезпечити ефективне використання власної паливно-енергетичної бази, здійснити оптимальну диверсифікацію джерел і шляхів постачання в Україну енергоносіїв для забезпечення життєдіяльності населення

та функціонування національної економіки у режимі звичайного, надзвичайного та стану війни, попередити різкі цінові коливання на паливно-енергетичні ресурси, або ж створити умови для безболісної адаптації національної економіки до нових цін на ці ресурси на світових ринках. Енергетична безпека передбачає досягнення стану технічно надійного, стабільного, економічно ефективного та екологічно безпечного забезпечення енергетичними ресурсами економіки і соціальної сфери держави. Енергетична безпека є невід’ємною складовою національної безпеки держави, а ефективна політика забезпечення енергетичної безпеки через покращення стану об’єктів енергетики здійснює позитивний вплив на ситуацію в економіці держави [5]. Варто зауважити, що розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 1071-р, яким схвалено Енергетичну стратегію на період до 2030 року, втратило чинність, а Енергетичною стратегією на період до 2035 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р визначено, що нова енергетична стратегія спрямована на вирішення проблем енергетичної безпеки в умовах нагальної потреби забезпечення суверенітету держави за обставин зовнішньої агресії із застосуванням як новітніх видів озброєнь (у тому числі інформаційних та гібридних методів ведення війни), так і невійськових впливів. Документ пропонує механізми трансформаційного характеру на період до 2020 року та визначає стратегічні орієнтири розвитку до 2035 року [6].

Таким чином, енергетична безпека є складовою національної безпеки держави та має безпосередній зв’язок з її економічним зростанням та благополуччям, що пояснюється природою енергетики та енергії як об’єкту економічних відносин і предмету торгівлі.

Такий, що вже втратив чинність Закон України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР, містив наступне визначення енергетичної безпеки:

стан електроенергетики, який гарантує технічно та економічно безпечне задоволення поточних і перспективних потреб споживачів в енергії та охорону навколишнього природного середовища [7]. Натомість чинний Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII містить визначення безпеки постачання електричної енергії як спроможності електроенергетичної галузі забезпечувати потреби споживачів в електричній енергії відповідно до вимог цього Закону [8]. Тобто, чинний закон № 2019-VIII основну складову безпеки визначає постачання електроенергії споживачу, але ні попередній ні поточний закони не передбачають адміністрування та управління енергетичною сферою як складовою безпекового компоненту.

Підтримуємо позицію, відповідно до якої енергетичною безпекою є економічна незалежність у забезпеченні паливно-енергетичними ресурсами за умови ефективної взаємодії всіх підсистем, елементів та компонентів в межах певного механізму щодо усунення внутрішніх та зовнішніх загроз в енергетичній сфері. Енергетична безпека – це симбіоз глобальної енергетичної безпеки, національної, регіональної і локальної, який створюється нейтралізацією або усуненням загроз в енергетичній сфері щодо забезпечення паливно-енергетичними ресурсами потреб соціально-економічного розвитку [9, с. 306].

Тобто, поняття енергетичної безпеки проявляється та втілюється у життя на різних рівнях: міжнародному, національному, регіональному, місцевому. Забезпечення сталого функціонування енергетичної безпеки на нижчих рівнях гарантує сталий розвиток країни та підтримку міждержавних відносин, а отже сприяє підтримці безпеки світу.

Енергетичну безпеку також можна визначити як стан безпечного функціонування енергетики, що в свою чергу наводить на роздуми про безпеку як об'єкт управління та адміністрування. Разом з тим, енергетична безпека виступає і об'єктом правовідносин, які Бара-

нов О. А. визначає як матеріальні та нематеріальні блага, що задовольняють потреби та інтереси, як суб'єктів даного правовідношення, що діють в рамках своїх юридичних прав та обов'язків, так і інших суб'єктів, та виступають у вигляді: речей, документів, продуктів духовної творчості, особистого нематеріального блага, послуг або робіт та їх результатів, результатів поведінки та дії [10]. В даному випадку, енергетична безпека може розглядатися як комплексний об'єкт правовідносин, які формуються та виникають у процесі забезпечення сталості національної безпеки держави, підтримки її економічного зростання, гарантування функціонування усіх інститутів та інструментів соціальної сфери, включаючи рівень задоволення потреб споживачів.

Об'єкт впливу (в даному випадку – енергетична безпека) є складовим елементом публічного управління та адміністрування. Оскільки публічне управління – цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив суб'єктів (державних і недержавних інституцій) на об'єкт (сфери суспільної життєдіяльності), який здійснюється як безпосередньо (у формах самоуправління), так і за допомогою спеціально створених структур (державного апарату, органів місцевого самоврядування, партій, спілок, асоціацій, фірм, громадських об'єднань та ін.), що пов'язаний із реалізацією влади та зумовлює зміну стану об'єкта, а також налагодження із ним зворотного зв'язку [11, с. 4], енергетична безпека держави повністю відповідає характеристикам об'єкту.

Наведене формує логічний зв'язок між адміністрування сфери енергетики, формування її легальних основ, визначення пріоритетів та потреб та процесом формування державної політики, оскільки формування та реалізація державної політики як процес є складовою публічного адміністрування та управління, оскільки виражається у прийнятті суспільно значимих та корисних рішень з метою впливу на конкретну сферу суспільного життя.

Виходячи з цього, варто зазначити деякі наукові позиції щодо визначення змісту державної політики. О. Валевський пропонує під державною політикою розуміти такі дії органів державної влади з вирішення проблем, які найоптимальніше сприяють реалізації інтересів суспільства та діяльність, націлену на вирішення проблем суспільного розвитку [12, с. 21].

В. Романов, О. Рудік, Т. Брус, вважають, що «державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність уряду стосовно певної проблеми або предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства» [13, с. 12].

Державну політику також можна розглядати як систему цілеспрямованих заходів, які ставлять за мету розв'язання тих чи інших суспільних проблем, задоволення суспільних інтересів, забезпечення стабільності конституційного, економічного, правового ладу країни... специфікою якої є те, що вона реалізовується через владні структури, які мають повноваження монопольного права держави на законний примус [14, с. 35].

В. Тертичка визначає державну політику, як сукупність специфічних, неординарних дій, заходів та інститутів, за допомогою яких відбувається задоволення різноманітних інтересів диференційованого суспільства. Особливу увагу науковець звертає на взаємозалежність соціально-економічних, політичних, культурних та інших суспільних детермінант і державної політики [15, с. 133-135].

Виходячи із складності предмету енергетичної безпеки та новітніх соціогуманістичних та демократичних настроїв розвитку людства, погоджуємося, що спроби обґрунтувати державну політику як певну систему координаційно-управлінської діяльності владних інституцій, а не як об'єкт впливів людських спільнот, великих соціальних груп і політичних об'єднань не зовсім вірно, тому що з'ясовано, що саме вони є базовими елементами процесу формування державної політики

в сучасному демократичному суспільстві [16].

Енергетична безпека є перманентною потребою країни, а отже і її громадян та усіх осіб, які проживають на її території. Це в свою чергу означає, що енергетична безпека виступає об'єктом публічного адміністрування та управління, об'єктом державної політики, проте, саме цей об'єкт є непорушним та таким, що повинен бути забезпечений на усіх рівнях за будь-яких умов політичного, економічного чи соціального розвитку країни. Це робить енергетичну безпеку абсолютно особливим об'єктом державної політики та наводить на роздуми про потребу у передбаченні особливого порядку формування державної політики та особливого порядку здійснення контролю за її реалізацією.

Останні роки питання енергетичної безпеки України залишається вирішальним на порядку денному збереження її незалежності та територіальної цілісності. Незважаючи на значні показники енергетичного потенціалу України, енергетична система залишається уразливою для незаконних дій ворога. Саме тому, національним суб'єктам управління та адміністрування необхідно повноцінно акумулювати власні ресурси та ініціативу для забезпечення сталого розвитку енергосистеми України. Основними вразливими «точками» залишаються недостатній рівень розвитку сектору відновлювальної енергетики та невиконання обіцянок Уряду, формування повної геополітичної незалежності України в питаннях енергоресурсів та зупинення олігархічного лобіювання власних інтересів окремими категоріями громадян, налагодження системи експорту електроенергії до країн Європи (відповідно до умов приєднання України до ENTSO-E), модернізація атомних електростанцій та стимулювання гравців ринку та незалежних інвесторів до модифікацій та побудови нових видів станцій виробництва електроенергії, відновлення видобутку сланцевого газу, забезпечення енергетичної незалежності, нарощування ресурсної бази тощо. Основною перешкодою до повноцінного

розвитку адміністрування питанням енергетичної безпеки є військова агресія російської федерації проти України, а повоєнне відновлення потребуватиме нових рішень та інструментів впливу на енергетичний сектор.

Висновки. Виходячи з вищезазначеного, можна констатувати, що енергетична безпека є особливим об'єктом державної політики України, що пояснюється:

- перманентною актуальністю проблематики забезпечення енергетичної безпеки;
- особливою сферою державного управління та адміністрування специфічним об'єктом – сферою енергетики;
- значним залученням недержавного сектору до формування державної політики у сфері забезпечення енергетичної безпеки.

Визначення енергетичної безпеки як особливого об'єкту державної політики також свідчить про необхідність окремого передбачення та закріплення на рівні Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 року № 156-VIII енергетичної компоненти відновлення та роз-

витку України, що на даний момент відсутнє.

На жаль, останні роки підтверджують, що політична складова управління та адміністрування енергетичною сферою залишається. Формування основ та завдань енергетичної стратегії на період до 2050 року повинно бути здійснене з урахуванням тих наявних проблем енергетичної безпеки та з урахуванням запобігання перспективних проблем та загроз.

Основними завданнями суб'єктів формування та реалізації державної політики залишаються прийняття таких управлінських та політичних рішень, які б відповідали загальним інтересам та потребам громадян України, а отже створення та формування таких нових механізмів їх прийняття, які б унеможливили вплив олігархічних структур, лобіювання інтересів окремих представників бізнесу. Розвиток енергетичної сфери безпосередньо пов'язаний із ідеями сталого розвитку країни, які в свою чергу формують основи її національної безпеки, а отже впливають на міжнародне визнання та статус учасника України як члена європейського співтовариства.

Анотація

У даній статті досліджується природа та зміст поняття енергетичної безпеки, аналізуються його складові та особливості. Аналізуються аспекти енергетичної безпеки як складової більш загального поняття – національної безпеки, наводяться зв'язки та пояснення їх залежності. З'ясовано, що енергетична безпека також безпосередньо впливає на економічний потенціал розвитку країни, тому є складовим та співзалежним поняттям економічної безпеки. Також з'ясовано, що чинне нормативно-правове регулювання не містить досконалого та уніфікованого визначення енергетичної безпеки, що впливає на визначення її місця у системі енергетичних та безпекових відносин в Україні.

Проаналізовано, що енергетичну безпеку також можна визначити як стан безпечного функціонування енергетики, що в свою чергу наводить на роздуми про безпеку як об'єкт управління та адміністрування, а отже підкреслює зв'язок предмету дослідження з адміністративним правом. Визначено, що зазначене також підтверджує зв'язок між адмініструванням (управлінням) сферою енергетики, формування її легальних основ, визначення пріоритетів та потреб та процесом формування державної політики як складової публічного адміністрування та управління, що виражається у прийнятті суспільно значимих та корисних рішень з метою впливу на конкретну сферу суспільного життя.

Окремо проаналізовано зміст поняття державної політики в контексті формування завдань, які забезпечують дотримання енергетичної безпеки. Зроблено висновки, що енергетична безпека є перманентною потребою країни, а отже і її громадян та усіх осіб, які проживають на її території, а тому виступає непорушним та таким, що повинен бути забезпечений на усіх рівнях

за будь-яких умов політичного, економічного чи соціального розвитку країни об'єктом публічного адміністрування та управління, що робить енергетичну безпеку особливим об'єктом державної політики та наводить на роздуми про потребу у передбаченні особливого порядку формування державної політики та особливого порядку здійснення контролю за її реалізацією.

Ключові слова: енергетична безпека, національна безпека, енергетична сфера, об'єкт публічного управління та адміністрування, державна політика.

Tsulaia H. Z. Energy security as an object state policy of Ukraine

This article examines the nature and content of the concept of energy security, analyzes its components and features. Aspects of energy security as a component of a more general concept – national security are analyzed, connections and explanations of their dependence are given. It was found that energy security also directly affects the economic potential of the country's development, therefore it is a component and interdependent concept of economic security. It was also found that the current legal regulation does not contain a perfect and unified definition of energy security, which affects the determination of its place in the system of energy and security relations in Ukraine.

It is analyzed that energy security can also be defined as a state of safe functioning of the energy industry, which in turn leads to thinking about security as an object of management and administration, and therefore emphasizes the connection of the subject of research with administrative law. It was determined that the above also confirms the connection between the administration (management) of the energy sector, the formation of its legal foundations, the determination of priorities and needs, and the process of forming state policy as a component of public administration and management, which is expressed in the adoption of socially significant and useful decisions with the aim of influencing a specific sphere of social life.

The content of the concept of state policy was separately analyzed in the context of the relationship between the formation of tasks that ensure compliance with energy security. Conclusions were made that energy security is a permanent need of the country, and therefore of its citizens and all persons living on its territory, and therefore is inviolable and must be ensured at all levels under any conditions of political, economic or social development of the country as an object of public administration and management, which makes energy security a special object of state policy and prompts reflection on the need to foresee a special procedure for the formation of state policy and a special procedure for monitoring its implementation.

Key words: energy security, national security, energy sphere, object of public management and administration, state policy.

Список використаних джерел:

1. Сухін Є.І. Нетрадиційна енергетика як фактор економічної безпеки держави: автореф. дис...д-ра екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави». Рада національної безпеки та оборони України; Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. Київ, 2005. 38 с.
2. Микитенко В.В. На чому базується енергетична безпека держави. *Вісник НАН України*. 2005. № 3. С.41-47.
3. Паливно-енергетичний комплекс України на порозі третього тисячоліття / під заг. ред. А. К. Шидловського, М. П. Ковалка, Київ : ЕЗ , 2001. 400 с.
4. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України (затверджено Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 №1277). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

5. Енергетична стратегія України на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2017 року № 1071-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13#Text>
6. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 року № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text>
7. Про електроенергетику: Закон України від 16.10.1997 року № 575/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575/97-вр>
8. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 року № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19>
9. Мазур І. М. Дефініція поняття «енергетична безпека»: денотативний підхід. *Науково-інформаційний вісник. Економіка*. № 8/2013. С. 302-314.
10. Баранов О. А. Об'єкт правовідносин в інформаційному праві. URL ПРАВОВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРАВІ. https://shron1.chtyvo.org.ua/Baranov_Oleksandr/Obiekt_pravovidnosyn_v_informatsiinomu_pravi.pdf
11. Організаційно-правові засади публічного управління та адміністрування : конспект лекцій / Укладач А.Л. Помаза-Пономаренко. Харків : НУЦЗУ, 2020. 54 с.
12. Валевський О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія. Київ : НІСД, 2001. 242 с.
13. Романов В. Є. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження / В. Є. Романов, О. М. Рудік, Т. М. Брус. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.
14. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні: до 15-ї річниці незалежності України / Кресіна І.О., Матвієнко А.С., Оніщенко Н.М., Перегуда Є.В., Скрипнюк О.В., Балан С.В., Стойко О.М. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. 304 с.
15. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.
16. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. №9, 2013. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626>